

Miodrag Radojković

Dušan Obradović

Čedo Maksimović

**RAČUNARI
U KOMUNALNOJ
HIDROTEHNICI**

**Analiza, projektovanje, merenje
i upravljanje**

ОИБЛИОТЕКА
ГРАЂЕВИНСКОГ ФАКУЛТЕТА
Инвентар оп. 24915

IRO "GRADEVINSKA KNJIGA"
BEOGRAD 1989

PREDGOVOR

Materija izložena u ovoj knjizi namenjena je stručnjacima koji se bave planiranjem razvoja, projektovanjem, izgradnjom i upravljanjem rada objekata komunalne hidrotehnike, odnosno sistemima za vodosnabdevanje (vodovodnim sistemima) i sistemima za odvođenje vode.

Smatramo da je neophodno da se napomene da materija prikazana u ovoj knjizi ne obuhvata celu problematiku gore pomenutih sistema koja zbog svoje kompleksnosti i ne može kvalitetno da bude obuhvaćena jednom knjigom.

U ovoj knjizi naglasak je stavljen na probleme planiranja, analize i projektovanja mreža i magistralnih vodova vodovoda i kišne kanalizacije i crpnih stanica, odnosno na primeni računara u tim analizama i projektovanjima kao i za potrebe merenja na sistemima. Izlaganja su dobrim delom ilustrovana primerima u čijem rešavanju su na neki način učestvovali autori. Nije obuhvaćena materija koja razmatra prečišćavanje vode za piće i upotrebljene vode, procese u vodotocima i jezerima iz kojih se voda zahvata (dinamika kvaliteta i zaštita) kao ni efekat ispuštenih voda na prijemnike.

Autori su izlaganje materije prilagodili tako da ona može da posluži i stručnjacima koji u ovoj oblasti imaju bogato iskustvo pa žele da ovladaju savremenim metodima proračuna za potrebe projektovanja pomoću računara, ali i stručnjacima - početnicima koji u ovim oblastima stiču prva praktična iskustva, kao i studentima redovne i poslediplomske nastave.

Primena računara u oblasti vodovoda i kanalizacije je u punom zamahu i odavno se ukazuje potreba da se domaćim stručnjacima stavi na raspolaganje knjiga koja će tu problematiku prikazati u formi pogodnoj za neposrednu primenu, ali da posluži i kao osnova za dalja produbljavanja saznanja. Takođe je vođeno računa o tome da knjiga da dovoljnu teorijsku podlogu da mogu da je koriste i stručnjaci koji žele da koriste gotove programe, ili da razvijaju sopstvene programe u toj oblasti.

Autori se najtoplije zahvaljuju Vladimiru Jankoviću iz Instituta za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Beogradu na strpljivom i profesionalnom radu na tehničkoj obradi knjige.

Prof. Dr Miodrag Radojković
Prof. Dr Dušan Obradović
Prof. Dr Čedo Maksimović

S A D R Ž A J

Predgovor

Glava I Primena računara za projektovanje vodovodnih i kanalizacionih sistema

I 1. Predmet razmatranja	1
I 2. Opšti principi primene računara u hidrotehnici	2
Literatura	5

Glava II Vodovodni sistemi

II 1. Vodovod i projektovanje pomoću računara	7
Literatura	11
II 2. Proračun ustaljenih tečenja u vodovodnim sistemima	13
II 2.1. Karakteristična stanja vodovodnog sistema	13
II 2.2. Propusna moć cevovoda	13
II 2.3. Postavka zadatka	20
II 2.4. Proračun ustaljenog strujanja	21
Literatura	37
II 3. Kontinualna simulacija rada vodovodnog sistema	39
II 3.1. Zadatak kontinualne simulacije	39
II 3.2. Potrošnja vode	42
II 3.3. Gubici i neregistrovana potrošnja vode	55
II 3.4. Objekti vodovodnog sistema	60
II 3.5. Program za digitalni računar	66
Literatura	66
II 4. Proračuni neustaljenih režima u vodovodu	69
II 4.1. Neustaljeni režimi u vodovodu	69
II 4.2. Osnovne teorije neustaljenih strujanja	69
II 4.3. Dvofazna nestacionarna strujanja	96
II 4.4. Zaštita sistema od hidrauličkog udara	102
Literatura	113
II 5. Računari i upravljanje vodovodnim sistemima	116
II 5.1. Uvodne napomene	116
II 5.2. Ciljevi i upravljanje	119
II 5.3. Korišćenje matematičkih modela u upravljanju radom vodovoda	130
II 5.4. Faze uvođenja upravljanja pomoću računara	140
Literatura	143

II 6. Primena matematičkog modeliranja u projektovanju vodovodnih sistema	146
II 6.1. Procedura formiranja matematičkog modela	146
II 6.2. Ocene rezultata analize	158
II 6.3. Primeri iz prakse	168
Literatura	215

Glava III Kanalizacioni sistemi

III 1. Poreklo vode u urbanim slivovima	219
III 1.1. Efekat urbanizacije na promene količine i kvaliteta vode	220
III 1.2. Savremeni problemi odvodnjavanja kišnih voda iz urbanih sredina	221
Literatura	223
III 2. Modeliranje oticanja sa urbanih slivova - opšti principi	223
III 2.1. Klasifikacija modela	223
III 2.2. Programaska podrška (softver)	226
III 2.3. Izbor modela	228
Literatura	228
III 3. Matematički modeli sa fizičkom osnovom	229
III 3.1. Opšti principi	229
III 3.2. Infiltracija	231
III 3.3. Površinsko retenziranje	245
III 3.4. Tečenje po slivnim površinama	247
III 3.5. Tečenje u površinskim kolektorima	274
III 3.6. Tečenje u kanalizacionim mrežama	277
Literatura	294
III 4. UDM - Međunarodna banka podataka	297
III 4.1. Opšte informacije	297
III 4.2. Preliminarna provera podataka	299
III 4.3. Podaci sa urbanih slivova	300
III 4.4. Laboratorijski podaci	302
III 4.5. Dalji razvoj UDM banke podataka	302
III 4.6. Prikaz izabranih podataka i grafičkih priloga iz UDM banke podataka	303
Literatura	343
III 5. BEMUS (Beogradski model urbanih slivova)	343
III 5.1. Koncept BEMUS-a	343
III 5.2. Osnovna verzija - BEMUS B	345
III 5.3. Parametri modela	346
III 5.4. Organizacija programa	346
III 5.5. UDMS - programski sistem za modeliranje urbanog oticanja	348

III 6.	Međunarodni centar za istraživa je i obuku u oblasti odvodnjavanja gradskih površina	352
	Literatura	354
III 7.	Primena matematičkih modela	354
III 7.1.	Pristupi rešavanju problema odvodnjavanja gradskih površina	354
III 7.2.	Podloge za analizu i projektovanje sistema kišne kanalizacije	362
III 7.3.	Primena računskih modela pri analizi i projektovanju sistema za odvođenje površinskih voda i primeri iz prakse	368
	Literatura	380

Glava IV   Merenje u vodovodnim i kanalizacionim sistemima

IV 1.	Šta i zašto meriti?	383
IV 2.	Stalna i povremena merenja	385
IV 2.1.	Merenja u fazi istraživanja	385
IV 2.2.	Merenje pre puštanja u pogon	385
IV 2.3.	Merenje za potrebe nadzora i upravljanja	390
IV 2.4.	Merenje radi utvrđivanja karakteristika sistema i njihovih promena	392
IV 2.5.	Merenje radi utvrđivanja bilansa vode	395
IV 2.6.	Merenja za primenjena istraživanja i obuku kadrova	395
IV 3.	Principi i metode merenja	396
IV 3.1.	Opšta načela - konverzija mehaničkih veličina u električne	396
IV 3.2.	Karakteristike mernih sistema	400
IV 4.	Merenje protoka u cevima pod pritiskom	402
IV 4.1.	Uređaji sa lokalnim promenama u toku	402
IV 4.2.	Uređaji sa merenjem lokalne vrednosti brzine ..	
IV 4.3.	Elektromagnetni merači	419
IV 4.4.	Ultrazvučni merači protoka	422
IV 4.5.	Merenje protoka pomoću analize korelacije	428
IV 4.6.	Merenje protoka cevima promenljivog preseka ...	430
IV 4.7.	Turbinski merač protoka	432
IV 4.8.	Merač tipa Anubar	434
IV 4.9.	Ostale metode merenja protoka u cevima pod pritiskom	434
IV 4.10.	Faktori koji utiču na izbor merača protoka	435
IV 5.	Merenje protoka u sistemima sa slobodnom površinom vode	438
IV 5.1.	Opšta razmatranja	438
IV 5.2.	Određivanje protoka merenjem neporemećenih dubina	443
IV 5.3.	Merenje protoka na prelivima, suženjima i ispustima	447

IV 6.	Primena računara za prenos, prikupljanje i obradu podataka dobijenih merenjem	450
IV 6.1.	Opšte napomene	450
IV 6.2.	Prikupljanje i registrovanje podataka pomoću računara	451
IV 7.	Nadzor i kontrola rada vodovodnih i kanalizacionih sistema	454
	Literatura	460
 Glava V Crpke i crpne stanice		
V 1.	Uloga crpnih stanica	461
V 2.	Crpke	463
V 2.1.	Vrsta crpki	463
V 2.2.	Glavni delovi crpki	464
V 2.3.	Radne karakteristike crpki	468
V 2.4.	Podela crpki	474
V 2.5.	Koeficijenti crpke	476
V 2.6.	Kavitacija i određivanje potrebnog NPSH (visina sisanja)	478
V 2.7.	Regulisanje rada crpke	486
V 2.8.	Teškoće u pogonu	495
V 3.	Crpne stanice	500
V 3.1.	Rad crpki u stanici	500
V 3.2.	Paralelna sprega crpki	506
V 3.3.	Serijski rad crpki	512
V 3.4.	Upravljanje radom crpnih stanica	514
V 3.5.	Teškoće u radu crpnih stanica	516
V 3.6.	Zaštita crpnih stanica od hidrauličkog udara	517
V 3.7.	Nove konstrukcije i tehnička rešenja	521
V 4.	Izbor crpki	530
	Literatura	532
 Glava VI Potrebni hidraulički proračuni i istraživanja u hidrotehničkim i vodoprivrednim projektima		
VI 1.	Uvod	535
VI 2.	Vrste hidrauličkih istraživanja	536
VI 3.	Hidrotehnički objekti u okviru energetskog sistema	539
VI 4.	Objekti u kanalima i rečnim tokovima	539
VI 5.	Sistemi za navodnjavanje	539
VI 5.1.	Vodozahvat iz vodotoka	539
VI 5.2.	Zahvat podzemnih voda	539
VI 5.3.	Magistralni dovodi vode	540
VI 5.4.	Rezervoari	540
VI 5.5.	Distribucijska mreža	540
VI 6.	Kanalizacioni sistemi	541
VI 6.1.	Sistem kišne kanalizacije	541
Indeks	.....	543